

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน
จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

นายพงศกร กัลยานุกูล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางผังชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-17-5288-1

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**DEVELOPMENT AND SETTLEMENT PATTERN OF TALAD KHLONG SUAN
WATERFRONT COMMUNITY, SAMUT PRAKAN AND CHACHOENGSAO PROVINCES**

Mr.Pongskorn Kanlayanukul

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Community Planning**

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-17-5288-1

หัวข้อวิทยานิพนธ์

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ
ตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

โดย

นายพงศกร กัลยานุกุล

สาขาวิชา

การวางผังชุมชน

อาจารย์ที่ปรึกษา

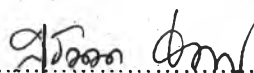
รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์

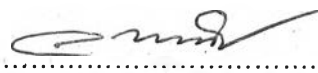
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

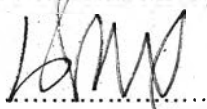
 คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

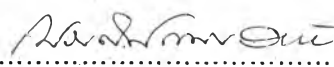
(รองศาสตราจารย์ เลอสม สถาปิตานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธณา ธาดานิติ)

 อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์)

 กรรมการ
(อาจารย์ ดร.นิรมล เปี้ยแดง)

 กรรมการ
(ม.ร.ว.เปรมศิริ เกษมสันต์)

พงศกร กัลยานุกูล : พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา. (DEVELOPMENT AND SETTLEMENT PATTERNS OF TALAD KHLONG SUAN WATERFRONT COMMUNITY, SAMUT PRAKAN AND CHACHOENGSAO PROVINCES) อ. ที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์, 277 หน้า. ISBN 974-17-5288-1.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน บทบาท และความสำคัญ ของชุมชนตลาดคลองสวนทั้งในอดีตและปัจจุบัน 2)ศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผล ต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดคลองสวน 3)ศึกษาเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานและปัญหาทาง กายภาพของชุมชนตลาดคลองสวน 4)เสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาทางกายภาพของชุมชนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดคลองสวน

จากการศึกษาพบว่าพัฒนาการของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีลักษณะ ที่ค่อยเป็นค่อยไป โครงสร้างและองค์ประกอบส่วนใหญ่ของชุมชนได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และยังคงมี ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าพัฒนาการในระยะหลังที่มีการพัฒนา เส้นทางถนนจะทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเริ่มมีการขยายตัวไปตามเส้นทางถนนมากขึ้นก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบในภาพรวมของชุมชนแล้วการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังถือว่าเป็นส่วนน้อยของชุมชน โดยจะเห็นได้จากรูปแบบวิถีชีวิต รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมที่ขนานกับคลอง ระบบกิจกรรม และ การใช้พื้นที่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งอาคารบ้านเรือนก็ยังคงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอัน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน คือ เรือนแถวริมน้ำ นอกจากนี้แล้วในด้านกลุ่ม คนถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติศาสนา แต่ก็สามารถอยู่รวมกันได้เป็นอย่างดี โดยมีตลาดเป็น ศูนย์กลางของชุมชน และมี ศาสนสถานเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ได้แก่ ส่งเสริมการรักษา เอกลักษณ์ที่ดึงดูดของชุมชนไว้อย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้ง การสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนควบคู่กับการอนุรักษ์ตามแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ ที่มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชน

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง ลายมือชื่อนิสิต พงศกร กัลยานุกูล
 สาขาวิชา การวางแผนชุมชน ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
 ปีการศึกษา 2548

4674145225 : MAJOR COMMUNITY PLANNING

KEY WORD: SETTLEMENT PATTERNS / WATERFRONT COMMUNITY / TALAD KHLONG SUAN
PONGSKORN KANLAYANUKUL : DEVELOPMENT AND SETTLEMENT PATTERNS
OF TALAD KHLONG SUAN WATERFRONT COMMUNITY, SAMUT PRAKAN AND
CHACHOENSAO PROVINCES. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.WANNASILPA
PEERAPUN, Ph.D., 277 pp. ISBN 974-17-5288-1.

The objectives of this study are: 1) to study the development of the settlement, the roles and the significance of Talad Khlong Suan community; 2) to study the settlement patterns of the community and factors affecting them; 3) to study the identity of the community settlement and its physical problems; and 4) to propose appropriate solutions to those problems that comply with the identity of the community settlement.

The study reveals that Talad Khlong Suan waterfront community has been gradually developed. The structure and the components of the community, which have been developed continuously, coexist very well with the natural environment. Although some new roads have been developed, causing new settlement patterns to develop along the roadsides, the changes have occurred only within small parts of the community. Most of the people's traditional way of life, the original canalside settlement pattern, the traditional activities and space systems, and traditional waterfront row-houses still exist. Local people, consist of several nationalities and religions, can still live together peacefully. The market place is still the center of the community while religious institutes are still the sole of the community.

The proposed development guidelines for Talad Khlong Suan waterfront community include the conservation of the community identity through the co-operation between local people and government agencies and the generation of local income through cultural tourism development.

Department Urban and Regional Planning..... Student's signature พจนานันท์ ธีระกุล
Field of study Community Planning..... Advisor's signature Wannasilpa Peerapun
Academic year 2005.....

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาและจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณา และความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ และบุคคลหลายๆท่าน โดยตัวผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลา เพื่อให้คำปรึกษา ให้การแนะนำและให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และต้องขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาตานิธิ อาจารย์ ดร.นิรมล เปี้ยแดง และม.ร.ว.เปรมศิริ เกษมสันต์ ที่ได้ให้คำแนะนำและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้แล้วยังต้องขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์ ที่ช่วยในการแนะนำพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ให้กับผู้วิจัยได้รู้จักและทำการศึกษาในเวลาต่อมา

ขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้อบรมสั่งสอนและแนะนำแนวทางในการศึกษา รวมทั้งขอบคุณพี่ด้อมและพี่แสงที่ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดระยะเวลาที่ได้ทำการศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาแห่งนี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลคลองสวนและเทศบาลตำบลเทพราช รวมทั้งชาวบ้านในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน ที่ให้ความช่วยเหลือและอนุเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งให้ความเป็นกันเองกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาในการศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบคุณคุณอุษุทธนา พยุงค์ พี่ที่แสนดีที่คอยให้ความช่วยเหลือ และคำแนะนำที่ดี ซึ่งมีประโยชน์ต่อผู้วิจัยเรื่อยมา รวมทั้งพี่ๆและเพื่อนๆ ผังเมืองรุ่น 28 ทุกคน ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสมอมา โดยเฉพาะคุณวิทยา ที่ช่วยในการวาดภาพประกอบ และคุณสมบุญรัตน์ ที่ช่วยเหลือในการติดต่อกับกรรมการนอกเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และขอบคุณ คุณทศนันต์ และคุณมยุรมาศ ที่คอยห่วงใย และให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้านเสมอมาตลอดระยะเวลาในการศึกษา ซึ่งส่งผลให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการศึกษา และจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ฏ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	2
1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.5 ข้อยกเว้นในการศึกษา.....	5
1.6 ขั้นตอนการศึกษา.....	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.8 นิยามศัพท์.....	6
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน.....	7
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ วิถีชีวิต ระบบกิจกรรมและระบบ ที่ตั้งของชุมชน.....	16
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน.....	26
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	30
2.5 สรุปแนวความคิดที่เกี่ยวข้องในการวิจัย.....	33
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	37
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	37
3.2 วิธีดำเนินการวิจัย.....	39
3.3 แหล่งที่มาของข้อมูล.....	40
3.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	42

	หน้า
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	43
4.1 ประวัติศาสตร์.....	43
4.2 สภาพทางกายภาพ.....	46
4.3 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม.....	64
4.4 สภาพภาพรวมของชุมชน.....	72
บทที่ 5 พัฒนาการของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	74
5.1 พัฒนาการของชุมชน.....	74
5.1.1 ช่วงที่ 1: การเกิดชุมชนและตลาดคลองสวน (กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 5 - พ.ศ.2500).....	75
5.1.2 ช่วงที่ 2: การเปลี่ยนแปลงของศูนย์การค้าริมน้ำ (พ.ศ.2500 - พ.ศ.2542).....	96
5.1.3 ช่วงที่ 3: การพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่กับการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน (พ.ศ.2542 - ปัจจุบัน).....	111
5.2 สรุปพัฒนาการของชุมชน.....	125
บทที่ 6 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	142
6.1 รูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยภาพรวม.....	142
6.1.1 โครงสร้างและองค์ประกอบทางด้านกายภาพ.....	143
6.1.2 โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ.....	171
6.1.3 โครงสร้างทางสังคม.....	174
6.2 รูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มย่อยภายในพื้นที่ชุมชน.....	186
6.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน.....	201
6.4 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และปัญหาทางที่เกิดขึ้นกับชุมชน.....	208
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	239
7.1 สรุปผลการศึกษา.....	239
7.2 อภิปรายการศึกษา.....	242
7.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชน.....	243
7.3.1 การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่และเจ้าของที่ดิน ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน.....	243
7.3.2 รูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน.....	244
7.3.3 แนวทางการพัฒนาที่โล่ง ที่ว่าง และทางสัญจร.....	249
7.3.4 แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชน.....	254

	หน้า
7.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป.....	258
รายการอ้างอิง.....	260
ภาคผนวก.....	263
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	277

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 กลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์.....	41
ตารางที่ 4.1 จำนวนครัวเรือนภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	65
ตารางที่ 5.1 คลองในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดฉะเชิงเทราที่ขุดในสมัยรัชกาลที่ 5.....	79
ตารางที่ 5.2 เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในพัฒนาการช่วงที่ 1.....	82
ตารางที่ 5.3 เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในพัฒนาการช่วงที่ 2.....	97
ตารางที่ 5.4 เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในพัฒนาการช่วงที่ 3.....	112
ตารางที่ 5.5 การเปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงปี.....	128
ตารางที่ 5.6 สรุปพัฒนาการของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนตามช่วงเวลา.....	129
ตารางที่ 5.7 สรุปพัฒนาการของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนตามองค์ประกอบหลัก ในการวิเคราะห์ชุมชน.....	137
ตารางที่ 6.1 การจำแนกบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง.....	152
ตารางที่ 6.2 การจำแนกบ้านเรือนตามจำนวนชั้น.....	152
ตารางที่ 6.3 การจำแนกบ้านเรือนตามรูปแบบอาคาร.....	156
ตารางที่ 6.4 ลักษณะการประกอบอาชีพตามครัวเรือน.....	172
ตารางที่ 6.5 รูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารตามผังบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี.....	183
ตารางที่ 6.6 การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนา (SWOT).....	211
ตารางที่ 6.7 สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มย่อยภายในพื้นที่.....	229
ตารางที่ 6.8 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน.....	230
ตารางที่ 6.9 สรุปสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น.....	238

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่.....	26
แผนภูมิที่ 2.2 แนวคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น.....	28
แผนภูมิที่ 3.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย.....	38
แผนภูมิที่ 5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนกับพื้นที่โดยรอบ.....	140
แผนภูมิที่ 6.1 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนตลาดคลองสวน.....	189
แผนภูมิที่ 6.2 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนชาวตลาด.....	193
แผนภูมิที่ 6.3 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนสุหร่าน้ำตลาด.....	196
แผนภูมิที่ 6.4 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนวัดคลองสวน.....	199

สารบัญแนบที่

	หน้า
แผนที่ 1.1 ที่ตั้งพื้นที่ศึกษา.....	4
แผนที่ 4.1 ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนริมน้ำตลาคคลองสวน.....	48
แผนที่ 4.2 โครงข่ายการคมนาคมขนส่งและที่ตั้งของชุมชนอื่นๆ โดยรอบ.....	52
แผนที่ 4.3 เส้นทางสัญจรหลักในการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา.....	53
แผนที่ 4.4 โครงสร้างระบบบริการขั้นพื้นฐาน.....	55
แผนที่ 4.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	60
แผนที่ 4.6 การถือครองที่ดิน.....	63
แผนที่ 4.7 ขอบเขตการปกครองและกลุ่มชุมชนภายในพื้นที่ศึกษา.....	66
แผนที่ 5.1 พัฒนาการของชุมชนในช่วงที่ 1: การเกิดชุมชนและตลาคคลองสวน (รัชกาลที่ 5 – พ.ศ.2500).....	93
แผนที่ 5.2 พัฒนาการของชุมชนในช่วงที่ 2: การเปลี่ยนแปลงของศูนย์การค้าริมน้ำ (พ.ศ. 2500- พ.ศ.2542).....	107
แผนที่ 5.3 พัฒนาการของชุมชนในช่วงที่ 3: การพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่กับ การอนุรักษ์อย่างยั่งยืน (พ.ศ. 2542- ปัจจุบัน).....	122
แผนที่ 6.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	146
แผนที่ 6.2 ลักษณะสิ่งปลูกสร้างจำแนกตามวัสดุก่อสร้าง.....	153
แผนที่ 6.3 ลักษณะสิ่งปลูกสร้างจำแนกตามจำนวนชั้น.....	154
แผนที่ 6.4 ลักษณะของที่พักอาศัย.....	157
แผนที่ 6.5 การใช้อาคาร.....	163
แผนที่ 6.6 ลักษณะของการประกอบอาชีพตามครัวเรือน.....	173
แผนที่ 6.7 ขอบเขตอิทธิพลด้านการค้า.....	221
แผนที่ 6.8 ขอบเขตอิทธิพลด้านการท่องเที่ยว.....	222
แผนที่ 6.9 บริเวณที่เกิดปัญหาทางกายภาพ.....	226
แผนที่ 7.1 การควบคุมการใช้พื้นที่.....	248
แผนที่ 7.2 การใช้ที่โล่ง ที่ว่าง และทางสัญจร.....	251

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานรูปแบบต่างๆ.....	13
ภาพที่ 4.1 ป้ายข้อความของเอนก นาวิกมูล.....	46
ภาพที่ 4.2 พื้นที่ทำกินบริเวณชุมชน (นา และบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ).....	47
ภาพที่ 4.3 เส้นทางคมนาคมทางน้ำและทางบก.....	51
ภาพที่ 4.4 ประเภทของยานพาหนะที่ใช้ในการสัญจร.....	51
ภาพที่ 4.5 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ.....	56
ภาพที่ 4.6 การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ.....	61
ภาพที่ 4.7 กิจกรรมทางเศรษฐกิจ.....	64
ภาพที่ 4.8 ประเพณีท้องถิ่น.....	71
ภาพที่ 5.1 คลองขุดในสมัยรัชกาลที่ 5.....	77
ภาพที่ 5.2 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2495.....	91
ภาพที่ 5.3 โครงข่ายของทางน้ำในช่วงแรกตั้งแต่ปี พ.ศ.2421- พ.ศ.2477.....	92
ภาพที่ 5.4 สิ่งปลูกสร้างในพัฒนาการช่วงที่ 1.....	94
ภาพที่ 5.5 ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่โดยรอบกับพื้นที่ศึกษาในอดีตก่อนจะมีการสร้าง เส้นทางคมนาคมทางบก.....	95
ภาพที่ 5.6 ภาพถ่ายทางอากาศปีในพัฒนาการช่วงที่ 2.....	106
ภาพที่ 5.7 สิ่งปลูกสร้างในพัฒนาการช่วงที่ 2.....	109
ภาพที่ 5.8 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2547.....	119
ภาพที่ 5.9 โครงข่ายทางน้ำในปัจจุบัน.....	121
ภาพที่ 5.10 สิ่งปลูกสร้างในพัฒนาการช่วงที่ 3.....	123
ภาพที่ 5.11 ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่โดยรอบกับพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน.....	124
ภาพที่ 5.12 ตัวอย่างพัฒนาการของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	141
ภาพที่ 6.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากระดับจังหวัด-อำเภอ-ตำบล.....	147
ภาพที่ 6.2 ภาพตัดขวางแสดงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	148
ภาพที่ 6.3 ลักษณะทางกายภาพบริเวณคลองประเวศน์บุรีรัมย์คลองพระยานาคราช และคลองแขวงกลั่นบน.....	149
ภาพที่ 6.4 สองฝั่งคลองประเวศน์บุรีรัมย์.....	150
ภาพที่ 6.5 การใช้ประโยชน์อาคารประเภทต่างๆ.....	164
ภาพที่ 6.6 ตัวอย่างลักษณะทางสถาปัตยกรรม.....	167
ภาพที่ 6.7 จินตภาพของชุมชน.....	170

	หน้า
ภาพที่ 6.8 โครงสร้างทางสังคม.....	175
ภาพที่ 6.9 ชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา.....	178
ภาพที่ 6.10 ตลาดคลองสวน 100 ปี.....	179
ภาพที่ 6.11 ผังบริเวณที่ค้าขายตรงทางเข้าตลาดคลองสวน 100 ปี.....	180
ภาพที่ 6.12 ผังบริเวณตลาดคลองสวน 100 ปี.....	181
ภาพที่ 6.13 เรือนแถวไม้เก่าริมน้ำอายุมากกว่า 100 ปี.....	184
ภาพที่ 6.14 เส้นทางทางเท้าริมคลองและคูน้ำหลังตลาด.....	185
ภาพที่ 6.15 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนตลาดคลองสวน.....	190
ภาพที่ 6.16 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนชาวตลาด.....	194
ภาพที่ 6.17 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด.....	197
ภาพที่ 6.18 กลุ่มชุมชนย่อยภายในพื้นที่ศึกษา: ชุมชนวัดคลองสวน.....	200
ภาพที่ 6.19 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมกับการใช้พื้นที่.....	207
ภาพที่ 6.20 การท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง (กรุงเทพฯ-สมุทรปราการ-ฉะเชิงเทรา).....	214
ภาพที่ 6.21 เส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	215
ภาพที่ 6.22 สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดสมุทรปราการ.....	219
ภาพที่ 6.23 สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดฉะเชิงเทรา.....	220
ภาพที่ 6.24 ปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้น.....	227
ภาพที่ 7.1 ป้ายรณรงค์และสร้างจิตสำนึก.....	244
ภาพที่ 7.2 การควบคุมการใช้ที่ดิน.....	246
ภาพที่ 7.3 ตัวอย่างการปรับปรุงพื้นที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจร.....	252
ภาพที่ 7.4 เอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน.....	257